

Potřeby osob se sluchovým či zrakovým postižením při katastrofách – 1. mezinárodní workshop projektu EUNAD¹

Hedvika Boukalová, Simona Hoskocová, Štěpán Vymětal

Ve dnech 30. – 31. října 2013 proběhl na Ministerstvu vnitra ČR mezinárodní workshop v rámci projektu EUNAD k tématu potřeb lidí se sluchovým či zrakovým postižením při katastrofách. Nad akcí převzal záštitu ministr vnitra a místopředseda vlády ČR Martin Pecina. Na organizaci akce se podíleli pracovníci odboru bezpečnostní politiky MV a Filozofické fakulty Univerzity Karlovy. Celkem se workshopu účastnili zástupci z 16 zemí.

Workshop byl součástí dvouletého projektu EUNAD, na kterém spolupracují experti z evropských zemí a Izraele. Projekt se zaměřuje na implementaci a přípravu programů podpory přeživších osob s disabilitou po katastrofách. Tyto programy budou připraveny a realizovány v souladu se směrnicemi EU. Je také krokem vpřed v rámci implementace Konvence Organizace spojených národů (OSN), týkající se práv osob s disabilitou. Cílem projektu je zlepšit postupy a komunikaci zasahujících policistů, hasičů, zdravotníků a psychosociálních pracovníků při práci s lidmi s postižením zraku či sluchu v nouzových situacích a při katastrofách, ale i v rámci návazné péče.

Workshopu se zúčastnilo 54 expertů v oblasti psychosociální pomoci a krizového řízení a odborníci z organizací osob se zrakovým či sluchovým postižením. V rámci workshopu byli využiti tlumočníci českého, dánského, německého a mezinárodního znakového jazyka. Ti umožnili aktivní participaci osobám s poruchou a ztrátou sluchu z několika zemí, neboť mezinárodní znakový jazyk není ve všech zemích rozšířen a používán. Jednacím jazykem byla angličtina.

Mezi pozvanými přednášejícími byli: Rudolf Volejník, prezident České unie nevidomých; Lars Knudsen z Dánské asociace neslyšících; Gillian Dacey, expertka na krizové plánování z britského ministerstva zdravotnictví; Tracey O'Sullivan z Univerzity v Ottawě, Kanada. Dále Talia Levanon, ředitelka Izrael Trauma Coalition; Heidi Siller, Univerzita Innsbruck, Rakousko; Ruth Warger z Rakouského červeného kříže; Zuzana Vrbová, vedoucí psycholog HZS ČR.

Odborné setkání zahájil uvítáním všech účastníků Štěpán Vymětal, jeden z řešitelů projektu, a ředitel odboru bezpečnostní politiky MV ČR Martin Linhart.

Robert Bering, koordinátor celého programu, zahájil odborný program představením **východisek projektu EUNAD**, která jsou tvořena zejména **projekty EUTOPIA a EUTOPIA-IP**. Šlo o projekty podporované Evropskou unií, k nimž se připojila v roce 2010 i Česká republika (do projektu **EUTOPIA-IP**). Jejich cílem bylo vytvoření vodítek pro psychosociální podporu a pomoc osobám zasaženým katastrofami a hromadnými neštěstími. V rámci těchto

¹ Podpora projektu: Evropská komise, sekce: Humanitární pomoc a civilní ochrana, č. projektu: ECHO/SUB/2012/640917.

projektů byl využit a adaptován screeningový nástroj **CRI – Cologne Risk Index**, který pomáhá odborníkům pracujícím v krizových situacích orientačně rozdělit zasažené osoby do tří skupin, podle míry rizika potenciálního rozvoje traumatických symptomů a závažných reakcí na trauma. Ve skupině nazvané „zotavení“ (self-recovery) jsou osoby, u nichž je vysoká pravděpodobnost, že se jim podaří se z traumatické události zotavit s pomocí vlastních resilientních a podpůrných zdrojů. Naopak ve skupině s „vysokým rizikem“ (high-risk) se nacházejí osoby, u nichž lze předpokládat obtíže s vyrovnáním se s náročnou situací a kde je navrhována intenzivnější a proaktivnější podpora, která je strukturována a konkretizována blíže v materiálech k dané problematice. Mezi těmito skupinami se nachází skupina s „potenciálním rizikem“ (switchers), kde je další potenciální vývoj jejích členů podmíněn dalšími událostmi – např. také přístupem úřadů k danému jedinci v rámci vyřizování nejrůznějších záležitostí. CRI vychází ze současných empirických poznatků ohledně rizikových a protektivních faktorů u osob zasažených traumatem, katastrofou, nehodou. V rámci zmíněných projektů byl také vyvinut tzv. **TGIP – Target Group Intervention Program** – strukturovaný program pomoci osobám zasaženým katastrofou – který navazuje na screening pomocí CRI a nabízí péči šitou na míru jednotlivým skupinám zasažených osob, vztaženou právě k míře rizika dané skupiny a jejich specifickým potřebám. V rámci projektu EUTOPA-IP byla vytvořená vodítka překládána do dalších jazyků, mj. také do češtiny, a proběhly tréninky a vzdělávání profesionálů v oblasti katastrof (zástupci složek IZS, zástupci psychologů IZS, zdravotníci, policie, policejní psychologové a další) s cílem rozšířit informace o výstupech projektu a nabídnout je k užívání v rámci zmíněných složek. Podrobnosti a materiály k těmto projektům jsou k dispozici na internetových stránkách projektu (<http://www.eutopa-info.eu>) či v češtině na stránkách viz odkaz².

V následující části byl rámcově **představen H. Boukalovou projekt EUNAD**, jeho cíle, partneři, úkoly, jak ty již realizované, jejichž výstupy zazněly později, tak ty připravované. Jde tedy o projekt, který svým zaměřením pokračuje ve snaze zkvalitnit péči o osoby zasažené katastrofou, věnuje se však specificky dvěma (i když velmi heterogenním) skupinám, a to osobám se zrakovým a sluchovým postižením. Klade si klíčovou otázku, a to: Jak začlenit psychosociální podporu lidí s poškozením zraku či sluchu do řízení katastrof. Dále si klade za cíl standardizovat psychosociální péči při katastrofách na základě současných zjištění z psychotraumatologie a vyvíjet evropskou síť profesionálů a organizací věnujících se dané oblasti a pečujících o osoby s poškozením zraku či sluchu. Tato síť spočívá ve vzájemné obeznámenosti těchto profesionálů a organizací a také ve vytvoření jejich databáze. V rámci projektu probíhají s již částečnými výsledky dvě kvalitativní studie zaměřené na osoby s poruchami zraku a sluchu. Proběhla a ještě bude dokončena analýza relevantní odborné literatury – článků, monografií, materiálů organizací pro podporu skupin s tímto omezením. Analyzovány byly také výstupy jiných projektů, které se problematiky týkají a jež probíhají či proběhly jak na úrovni jednotlivých zemí, tak na evropské a světové úrovni. Zrealizováno bylo vstupní expertní setkání v Izraeli, dále místní setkání ve všech participujících zemích, kde byl projekt představen sdružením podporujícím dané cílové skupiny osob s postižením zraku či sluchu, zástupcům IZS a dalším odborníkům a byly získány jejich názory na danou problematiku. Připojili se přímo i zástupci z řad osob s disabilitou, většinou šlo o osoby aktivní

² <http://www.mvcr.cz/clanek/projekt-eu-eutopa-ip-evropska-voditka-psychosocialni-nasledne-pecce-zamerene-na-cilove-skupiny-implementace.aspx>

v rámci neziskových organizací pro podporu daných skupin obyvatel. Výstupy z těchto lokálních workshopů byly účastníkům zaslány a byly jimi připomínkovány. V rámci projektu jsou plánovány dva expertní workshopy, z nichž jedním byl tento, pražský, druhý je plánován na rok 2014 v Bonnu. Očekávaným výstupem projektu by měla být doporučení ve formě koncentrovaných informací o problematice, dále pak pilotní výcviky pro zástupce složek IZS, ale i dalších pracovníků následné péče o osoby zasažené katastrofou se zmíněným postižením sluchu či zraku.

Claudia Schedlich seznámila účastníky s **národními, evropskými a mimoevropskými iniciativami pro vývoj standardů** pro inkluzivní psychosociální intervenční programy. Představila i výstupy těchto projektů v podobě manuálů a vodítek, která na jednotlivých úrovních vznikla. Na základě analýzy těchto výstupů, jež byla v rámci projektu EUNAD provedena, je možné konstatovat, že obsahují nedostatek specializovaných konceptů pro praktickou péči, zdravotní péči a psychosociální podporu a poradenství zaměřených na osoby s disabilitou v situaci krize či katastrofy. Terénní šetření zaznamenala nedostatek specializovaných lékařů, chybějící specificky zaměřené terapie či odkazy na ně.

Jedním z pozvaných řečníků byl pan Rudolf Volejník, který zastupoval Českou unii nevidomých a vystoupil jak za sebe, tak za uvedenou organizaci s podněty k problematice většího zapojení osob se zrakovou a sluchovou disabilitou do problematiky řešení krizových událostí.

Lars Knudsen a Tina Jeppesen prezentovali **zkušenosti Dánské asociace neslyšících** a současnou situaci v Dánsku v souvislosti se zvládnutím krizových událostí. Zdůraznili některé problémové situace, jako např. omezené možnosti užití znakového jazyka v krizových situacích, omezení v rámci stávajícího systému varování, nedostatečná nabídka psychiatrické péče využívající znakový jazyk v západní části Dánska a další.

Gillian Dacey přinesla poznatky z **krizového cvičení Milo**, jež proběhlo ve Velké Británii a které se týkalo osob s různými typy disability ve spojitosti s problematikou chemické dekontaminace, k níž by mohlo v rámci katastrofy či teroristického útoku dojít. Praktické cvičení umožnilo identifikovat slabá místa samotného dekontaminačního procesu, přehodnotit např. časovou dotaci pro celý proces, ale také zamyslet se šířeji nad problematikou komunikace a praktické podpory pomoci osobám s různými typy disability, např. s pohybovými omezeními.

Enrichproject prezentovala Tracey O'Sullivan, přinesla informace o tomto kanadském projektu, který velmi zajímavým způsobem začleňuje práci s lokálními komunitami do přípravy na mimořádné události a jejich co nejlepší zvládnutí se začleněním osob s disabilitou či určitými specifickými potřebami. Podchycuje mimo jiné znaky resilientních komunit, přináší informaci o modelu Enrich.

Dále byly předneseny zprávy o **lokálních workshopech**, které v rámci projektu EUNAD proběhly v jednotlivých zemích – České republice, Dánsku, Německu. Cílem workshopů bylo zprostředkovat setkání profesionálů (zástupců IZS, obcí, psychologů), kteří se na managementu krizí a katastrof podílejí – tedy na přípravě na tyto události, jejich zvládnutí i na následnou péči. Mezi těmito profesionály byli vítáni i zástupci neziskového sektoru, zejména organizací, které pracují se skupinami osob s danou disabilitou. Workshopy byly zaměřeny na tvoření sítí – mapování situace a možností spolupráce mezi různými zúčastněnými stranami,

dále pak zejména na identifikaci klíčových oblastí – míry zpracování dané problematiky, zjištění mezer a nedostatků, stanovení zásadních kroků. Workshopy sloužily i jako výměna zkušeností a nápadů, které již v lokální praxi dobře fungují, nejsou však rozšířeny po celém území a mohou být tak nabídnuty pro inspiraci dalším zúčastněným stranám. První odpoledne bylo zaměřeno na osoby s vizuální disabilitou. Prezentovány byly důležité výstupy z lokálních workshopů, které pak sloužily jako **podnět pro diskusi u tří kulatých stolů**, u nichž spolupráce v rámci workshopu dále pokračovala. Každý kulatý stůl byl tematicky zaměřen do určité míry specificky, všechny ovšem v daném případě na problematiku vizuální disability.

Výstupy z kulatých stolů pak byly předneseny v souhrnném bloku, který se snažil podchytit nejdůležitější z nich. Identifikovány byly terminologické nejasnosti – např. first a zero responder³, diskutovány byly široce populačně zaměřené informační kampaně, výstupy se týkaly i doporučení směrem k tréninku zasahujících příslušníků IZS – podíl na přípravě tréninku i z řad osob s disabilitou, společné nácviky např. evakuace, specifika technických řešení komunikace s osobami s disabilitou i její sociální a interpersonální nároky a další témata.

V závěrečném bloku daného dne byly prezentovány tři příspěvky. První podával **přehled současných vědomostí k problematice na základě dostupné odborné i prakticky orientované literatury**. Simona Hoskovicová a Hedvika Boukalová zpracovaly v rámci projektu EUNAD přehled literárních zdrojů jak odborných studií, tak prakticky zaměřených manuálů. V rámci prezentace seznámily účastníky s tematickým zaměřením publikací, identifikovaly charakter dokumentů. Největší podíl ve sledovaném souboru měly manuály a aplikované příručky, které také často obsahovaly poměrně komplexní informace, týkající se zejména komunikace s osobami s disabilitou v rámci krizové situace. Podrobný přehled viz webová stránka⁴.

Další dva příspěvky seznamovaly s kvalitativními studii, které byly v rámci projektu EUNAD realizovány v Norsku a Dánsku. Obě studie vycházely z rozhovorů a kazuistických šetření s osobami s vizuálním a auditivním postižením. Dánská studie byla zaměřena na osoby s poruchou sluchu, vzešly z ní zkušenosti s krizovou událostí, návaznou péčí, doporučení a další kroky, které lze podniknout do budoucna. Norská studie osob s poškozením zraku nabízela předběžné výsledky v podobě sumarizace opakovaně se objevujících témat v rozhovorech, realizovaných v rámci výzkumu.

Druhý den byl zahájen referátem rakouských kolegyně Heidi Sillerovou a Ruth Wargerovou, které představily projekt **OPSIC**. V rámci tohoto projektu je analyzováno asi 300 příruček pro zvládnutí situací hromadných katastrof. Pouze jedna z dostupných příruček je zaměřena na osoby s disabilitami. Dalším krokem projektu bude vytvoření jedné souhrnné příručky pro Evropu.

K širšímu řešitelskému týmu projektu EUNAD patří také **kolegové z Izraele**, za které prezentovala Taly Levanon zkušenosti Israel Trauma Coalition (**ITC**). Cílem organizace je zajištění komplexního systému připravenosti a péče v případě hromadných katastrof.

³ termín „first responder“ zahrnuje profesionální složky, které se dostávají na místo události, nejčastěji zástupce IZS; zatím nestandardní termín „zero responder“ označuje osoby z řad občanů, které se mohou na místě události (nikoli jako přímo zasažení) objevit ještě před tím, než dorazí profesionální pomoc a také v situaci nějak reagují, pomáhají.

⁴ <http://www.mvcr.cz/clanek/eunad-1st-international-workshop-eunad.aspx>

Účastníky workshopu zaujala například pomůcka pro záchranáře ve formě **bloku** obsahujícího základní fráze v několika jazycích včetně obrázku s příslušnými znaky znakového jazyka.

Příkladem **dobré praxe** oživilo přednáškové dopoledne kolegové z řad **Hasičského záchranného sboru ve Zlíně**. Soňa Pančochová a Jaroslav Gondko prezentovali spolu se zástupkyní Generálního ředitelství HZS Zuzanou Vrbovou edukační video pro hasiče zaměřené na principy zacházení s osobou s postižením zraku během záchranné akce. V tomto kontextu byl představen systém přípravy HZS pro zacházení s osobami s různými disabilitami v České republice.

Podobně jako první den jsme i ve druhém dni věnovali čas diskusi nad výstupy lokálních workshopů se zástupci organizací sdružujících občany s poruchami sluchu. Podněty jsme diskutovali opět u tří kulatých stolů. Zjistili jsme, že situace je podobná v různých evropských zemích. Neslyšící se potýkají s obtížemi při volání tísňové linky 112. Ačkoliv moderní technologie usnadňují komunikaci, neslyšící jsou stále odkázáni na poměrně složitý systém objednávání tlumočnicků, kteří by je doprovodili při návštěvě nemocnice či psychologa. Členům záchranných složek by doporučili, aby se naučili několik základních znaků, měli při sobě blok a tužku. Pokud nejsou k dispozici pomůcky, může pomoci jasná a pomalá mluva tváří v tvář, výrazná mimika a jasná gesta. Intervent by měl zachovávat oční kontakt s neslyšícím i v případě, že používá tlumočnicka – bývá tendence dívat se více na tlumočnicka než na klienta.

Podrobnější verze jednotlivých příspěvků jsou k dispozici na webových stránkách věnovaných výstupům z projektu⁵. Najdete zde jak textové výstupy, prezentace příspěvků a výstupy z kulatých stolů.

O autorech:

Hedvika Boukalová a Simona Hoskovcová přednášejí na katedře psychologie FF UK, jsou zapojeny do projektu EUNAD.

Kontakt: hedvika.boukalova@ff.cuni.cz ; simona.hoskovcova@ff.cuni.cz

Štěpán Vymětal působí na MV ČR, je jedním ze spoluřešitelů projektu EUNAD.

Kontakt: stepan.vymetal@mvcz.cz

Boukalová, H., Hoskovcová, S., & Vymětal, Š. (2014). Potřeby osob se sluchovým či zrakovým postižením při katastrofách – 1. mezinárodní workshop projektu EUNAD. *E- psychologie* [online], 8, 1, 24-28 [cit. vložít datum citování]. Dostupný z WWW: <<http://e-psycholog.eu/pdf/boukalova-et-al.zp.pdf>>. ISSN 1802-8853.

⁵ <http://www.mvcz.cz/clanek/eunad-1st-international-workshop-eunad.aspx>